

og gesandtskabet (generalkonsulatet) i København i anledning af det cumberlandske bryllup, bl. a. om hvilken holdning de tyske diplomater skulde indtage under bryllupsfestlighederne. Paa de fleste punkter vil man dog vistnok kunne være tryk med hensyn til dr. Hähnsens omhu ved materialeindsamlingen, ligesom hans udgiverteknik synes at være upaaklagelig. Hans aktudgaves brugbarhed forøges ved fortræffelige henvisninger til den foreliggende litteratur om emnet, der i fuldstændighed staar over den danske aktpublikations henvisningsapparat.

Povl Bagge.

Th. Kingo's „Aandelige Siunge-Koor“. Med Indledning af J. Oskar Andersen og Noter af M. H. Pedersen. København 1931 — L. J. Koch: Salmedigteren Brorson. København 1931.

Aaret 1931 har bragt værdifulde Bidrag til dansk Psalmehistorie, idet ny Undersøgelser vedrørende vore to største Psalmedigtere fra ældre Tid, Kingo og Brorson, har set Lyset.

Den gavmilde Litteraturmæcen Apoteker A. E. Sibbersen har bekostet en Nyudgave af Th. Kingo's »Aandelige Siunge-Koor«, som navnlig maa siges at have Betydning ved at være forsynet med en omfangsrig og interessant kirkehistorisk Indledning af Professor, Dr. J. Oskar Andersen: *Dansk Syn paa Fromhed og »Gudfrygtigheds Øvelse« i ældre luthersk Tid.* Efter en Omtale af Forholdet mellem det 16. og 17. Aarhundredes nationale — originale eller oversatte — Digtning og den nyere »Kunstpoesi« og en Redegørelse for Opbygningen af »Sjungekoret« med Paavisning af, hvorledes den oprindelige Plan for dette har forskudt sig i Aarene mellem Udgivelsen af 1. og 2. Part, følger Afhandlingens Hovedparti: Skildringen af den Fromhedstype, Kingo som religiøs Digter tilhører. For at give den fulde Forstaaelse heraf behandler Forf. først de forskellige Fromhedsretninger, der siden Reformationen har været herskende i den danske Kirke. Meget lærerigt paavises det, hvorledes den gammellutherske, trosoptimistiske Type, der repræsenteredes baade af Reformatorernes Slægtled og af Filippismens Ordførere, i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede afløstes af en pessimistisk, pietistisk farvet Bodsfromhedsretning, ført frem af Mænd som Hans Poulsen Resen og Holger Rosenkrantz, Caspar Bartholin og Jens Dinesen Jersin, især dog af Jesper Brochmand. Denne Retnings Kendetegn var navnlig en afgjort Mistillid til det naturlige Menneskes aandelige Kræfter forenet med strenge Krav om »Ponitentse«.

om en dybtgaaende Forstaaelse af Syndsbegrebet, et personligt oplevet Gennembrud og Udformningen af en Livsførelse, der svarede hertil og stillede Kirkens Medlemmer i en skarp, ofte paa udvortes Maade markeret Modsætning til »Verden«. Til Trods for, at denne Type officielt sejrede, fremkaldte den dog ikke den Forbedring af Menighedstilstandene, som man saa ivrigt havde tilsigtet, men affødte tværtimod en mærkværdig aandelig Passivitet. Som en Reaktion mod denne kirkelige Stillestaaen maa man derfor opfatte den Bevægelse, der brød frem omkring 1650, og som efter sin stærke Tilknytning til England almindelig kaldes »den engelske Retning«. Den gav sig fremfor alt Udtryk gennem en Fornyelse af Prædikeformen med megen Anvendelse af fængslende og oplivende Træk og gennem en bred Strøm af anglikansk Opbyggelseslitteratur, og den havde til Formaal at fremhjelpe en stærkere Aktivitet i det religiøse Liv.

Undersøges Kingos Kristendomsopfattelse med denne Baggrund for Øje, vil det vise sig, hvorledes han i høj Grad staar i Gæld til alle de her nævnte Fromhedsretninger — Udviklingens Linier løber sammen hos ham og giver just derved hans religiøse Syn dets rige Farvespil. Ejendommeligt er det ikke mindst at iagttage, hvorledes Kingo i Sjungekorets 2. Part viser en vidtfavnende Forstaaelse for de forskellige Fromhedstypers Berettigelse. Kirkehistorisk set kommer han derved midt i en Periode, der som oftest følte sig bundet af et dogmatisk Skema, til at indtage en Særstilling som den, for hvem den personlige Grebethed af Kristendommen var vigtigere end Systemets Formler¹. — Den nærmere Gennemgang af Kingos Digtning har ført Oskar Andersen ind paa en Undersøgelse af to vigtige Spørgsmaal: Kan der paavises nogen Udvikling i Kingos egen religiøse Opfattelse mellem Udgivelsen af Sjungekorets 1. Part (1674), 2. Part (1681) og Kirkepsalmerne (1689), og tør man antage det »Jeg«, som udtaler sig i de enkelte Psalmer og religiøse Digte for identisk med Kingos egen Personlighed? M. H. t. det første mener Forf. paa Grundlag af Helhedspræget i de omtalte Samlinger at kunne fastslaa en Udvikling i Retning baade af en stærkere, af Johann Arndt paavirket, mystisk Betragtningssmaaede og af en mere pessi-

¹ S. LXVII ff. fremhæves det, hvorledes Kingo i flere Henseender staar i Gæld til den engelske Retning. Det har derfor sin Interesse at se, at der i hans Bibliotek fandtes talrige engelske Skrifter af teologisk og opbyggeligt Indhold, deriblandt af flere af de Forfattere, der er opregnede S. LVII f. som særlig betydningsfulde for Udviklingen af denne Retning i Danmark. (Jfr. *Catalogus librorum beati domini D. Thomæ Kingo. Hafn. 1704*). Smstds. nævnes ogsaa blandt Bøgerne i 12° som Nr. 73 en Udgave af Joh. Arnds *Paradis Gärtlein* fra 1674.

mistisk farvet Verdensopfattelse. Hvad det Kingo'ske Psalmejag angaar, efterviser han — sikkert fuldt ud med Rette —, at det Jeg, der taler i Sjungekorets 2. Part, spænder over saa store Modsætninger, at det ikke kan være det samme i alle Digtene og heller ikke uden videre kan opfattes som sammenfaldende med Kingo selv. Ved en indtrængende Analyse af de enkelte Jeg'er i 2. Part mener Prof. Andersen at kunne udskille et Jeg, der i det væsentlige bærer samme Enhedspræg som 1. Part og Kirkepsalmerne. Det er en Type, der repræsenterer en alvorlig Pønitentsefromhed, men hvis mest fremtrædende Ejendommelighed er den: paa stærkt følelsesbetonet Maade at samle sig om Betragtningen af en Jesuskærlighed med særlig Dvælen ved Frelserens Lidelser. Dette skulde da være et Udtryk for Digterens eget Standpunkt, og Prof. Andersen mener fremdeles, at det med dette Udgangspunkt skulde være muligt at rekonstruere Kingos religiøse Udvikling, hvori Vendepunktet antages at have været et Gennembrud under den Form, der har været i psykologisk Overensstemmelse med den lige nævnte Type, og som formentlig har fundet Sted i Kingos Præstetid i Slangerup (c. 1671—2). Denne Redegørelse er præget af megen Skarpsindighed, men hvad de videre Følgeslutninger om Kingos Gennembrud angaar, er de unægtelig tillige i høj Grad Udtryk for Formodninger, der paa Grund af det foreliggende Materiales spinkle Karakter og de øvrige Kilders Taushed næppe nogensinde lader sig hæve til historisk Vished. Alt i alt maa det dog siges, at den kirkehistoriske Indledning til Sjungekoret giver mange nye og værdifulde Bidrag til vor hjemlige Kirkehistorie baade ved sine almindelige kirkehistoriske Udsyn og ved Behandlingen af det specielle Kingo'ske Stof, ligesom den i sig selv er et smukt Vidnesbyrd om Oskar Andersens rige Forskerevner. Derimod kunde den have fortjent at være knyttet til en Udgave, der havde et mere monumentalt Præg end den her foreliggende. Ganske vist er der ofret en Del paa det ydre Udstyr, men dette gør mere Indtryk af det prangende end af det pragtfulde, og det især for en Digtsamling urimeligt store Format og de oppustede Typer vidner ikke om nogen synderlig kræsen bibliofil Smag. Værre er det dog, at selve Teksten ikke overalt er behandlet med den Omhu og Respekt, der var ønskelig i en Udgave, der fremtræder med saa iøjnefaldende Pretensioner. Ganske utilstedeligt er det bl. a., at Biskop Hans Baggers latinske Approbation paa 2. Part er gengivet i en saa forvansket Form, at den er blevet temmelig meningsløs. Desværre fremgaar det ikke noget Sted med Tydelighed, hvem der bærer Ansvar for Tekstgengivelsen. Til Udgaven er der føjet nogle »Noter« (ved Mag. art. M. H. Pe-

dersen), væsentlig af filologisk og bibliografisk Art. Det synes dog at være en temmelig unyttig Brug af Papir at ofre næsten tre Foliosider paa ved snesevis af Eksempler at oplyse den velbenedte Foreteelse, at Retskrivningen i det 17. Aarhundrede ikke havde samme Fasthed som i Nutiden. Det er ikke nogen virkelig Berigelse af Videnskaben at blive gjort bekendt med, at de forskellige Tryk af Sjungekoret fra Kingos egen Tid opviser ortografiske Forskelligheder af saa underordnet Betydning som f. Eks. frit og friit, Navn og Naun, Fred og fred, Vogne-spoor og Vogne-Spoor o. s. v. o. s. v.

Ogsaa vor næste store Psalmedigter, Hans Adolph Brorson, har fundet en ny Fremstiller og Fortolker. I Anledning af, at der 1932 er forløbet 200 Aar, siden den første Udgave af Brorsons Julepsalmer blev udsendt, har Pastor, Dr. theol. L. J. Koch ønsket at mindes denne litteratur- og kirkehistorisk set lige vigtige Begivenhed ved at udgive et Skrift, der bærer Titlen »*Salmedigteren Brorson*«. Det første Hovedafsnit heri er rent biografisk. Klart og levende giver Forf. et Omrids af Brorsons Hjemstavn og Slægt, af hans Ungdomsudvikling, af Mødet med Pietismen og af hans Gerning som Præst og Biskop i Sønderjylland og Ribe. Værdifuldt er det bl. a., at der ved Skildringen af Brorsons Indsats i den kirkelige Administration med god Grund rammes en forsvarlig Pæl gennem den gamle Fabel, at Brorson blot skulde have været en følelsesfuld Digternatur uden Evne til at gøre sig gældende i praktisk Virksomhed. Brorsons talrige Betænkninger og Breve, hvoraf Dr. Koch kender den Del, der er offentliggjort, men som paa mange Punkter kunde suppleres især ved en fornyet Gennemgang af Kopibøgerne i Ribe Bisparkiv, taler et ganske andet Sprog. Paa Grundlag heraf at skrive en særlig Afhandling om Brorson som praktisk Kirkemand vilde iøvrigt være en taknemmelig Opgave¹, ligesom der ogsaa burde foranstaltes en samlet, videnskabelig forsvarlig Udgave af Brorsons Visitatsindberetninger (i Generalkirkeinspektionskollegiets Arkiv), førend de er blevet slidt helt op.

Medens Forf. i Almindelighed nøjes med at bygge paa det Stof, som er fremdraget af tidligere Forskere, har han dog haft det Held at kunne fremlægge een hidtil ukendt Kilde, som synes at være af ikke ringe Betydning. I en anonym Samlers efterladte presbyteriologiske Optegnelser paa Det kgl. Bibliotek (Kall 4°. 502) er det nemlig lykkedes ham at finde en kortfattet Biografi af Brorson, efter alt at dømme en Afskrift af en Levnedstegning,

¹ Dette har allerede J. B. Daugaard forsøgt i en Afhandling i Theologisk Tidsskrift 1838, II, 119—48.

som Brorson selv har forfattet, og som har været anvendt til Oplæsning ved hans Bispevielse 1741¹. Dette Fund er af Værdi, thi med Udgangspunkt i denne Biografi kan man naa til en rigtigere Opfattelse særlig af visse Punkter i Brorsons Ungdomshistorie, der ikke mindst ved Erik Pontoppidans noget skødesløse Fremstilling i *Annales ecclesiae Danicae IV* har givet Anledning til Misforstaaelser. Det kan ikke nægtes, at man i Bogens første Del af og til mærker, at Forf. ikke af Fag er Kirkehistoriker. Det havde saaledes i metodisk Henseende været heldigere, om det Kapitel, der gør Rede for Beskaffenheden af de Kilder, hvorpaa en saa stor Del af Biografien hviler, var blevet stillet i Spidsen af Bogen, og det var ogsaa ønskeligt, om Behandlingen af de almindelige kirkehistoriske Forhold, der danner Baggrunden for Brorsons Liv, havde været noget mere dybtgaaende, ligesom ogsaa flere Enkeltheder opfordrer til kritiske Modbemærkninger. Navnlig trænger Forf.s Udtalelser (S. 131—2) om Biskop Peder Hersleb til et korrigerende Supplement. I anden Del, der behandler Brorson som Psalmedigter, kommer derimod Forf.s Evner som den skarpsindige og øvede Ekseget, han er, Fremstillingen i høj Grad til Gode. Ganske vist er dette et Omraade, der saa ofte er blevet dyrket baade af Psalme- og Litteraturhistorikere, at man ikke kan vente, at alt, hvad han siger, skal være absolut nyt; men den Analyse, han giver af den Brorsonske Psalmedigtningens Form og Indhold, vidner om en meget dyb Fortrolighed med Emnet, og Gang paa Gang fremsætter han selvstændige og fint forstaaende Iagttagelser. Om Opfattelsen af Enkeltheder kan der naturligvis strides, men det Helhedsbillede, han tegner, navnlig af Brorsons Kristendomssyn, vil sikkert i det væsentlige blive staaende. Med Rette fremhæver han saaledes de stærke Vækkelsestøner, der lyder gennem saa mange af Brorsons Psalmer, men det havde været en Vinding, om han ogsaa her i højere Grad havde søgt at se Brorson i Forhold til de samtidige Frømhedstyper. Man vilde da have faaet et klarere Indtryk af, at Brorson repræsenterer en Mellemlig mellem den hallensisk-pietistiske og den herrnhutiske Type, at han var en Forkynder, for hvem Vækkelse var Hovedsagen, Vækkelsens Form derimod det underordnede².

¹ At denne Biografi er affattet i 3. Person skyldes næppe Afskriveren; thi som Dr. Koch rigtigt gør opmærksom paa (S. 22), var det den ordinerende Biskop, der skulde oplæse *Ordinandens Vita*, og folgelig kunde dette ikke være affattet i 1. Person. Til Sammenligning kan der henvises til det *Vita*, der oplæstes ved N. E. Balles Bispevielse, og som han selv siden udgav med bevaret Tale i 3. Person. (Tillæg til N. E. Balle, Tale ved Indvielsen til Sicillands Bispedømme, 1783).

² Det vilde ogsaa have været lærerigt, om Forf. havde anstillet en nærmere Sammenligning mellem den Kristendomsopfattelse, man møder i

Ved sin ædruelige Benyttelse af det fremdragne Materiale, sine mange selvstændige Iagttagelser og den ejendommelige, stilfærdige Varme, hvoraf Fremstillingen helt igennem er baaret, vil Dr. Kochs Bog sikkert hævde sin Plads i vor Brorson-Litteratur.

Bjørn Kornerup.

Det norske folks liv og historie gennem tiderne. I. bind: Fra oldtiden til omkring 1000 e. Kr. av Haakon Shetelig. Oslo 1930. — II. bind: Fra omkring 1000 til 1280 av Edvard Bull. Oslo 1931. — V. bind: 1640—1720 av Sverre Steen. Oslo 1930. IX. bind: 1840—75 av Wilhelm Keilhau. Oslo 1931.

Den ny Fremstilling af Norges Historie i Oldtiden og den ældre Middelalder vil nødvendigvis blive ret forskellig fra den Skildring, der i 1910—16 kunde gives af det samme Tidsrum i »Norges historie fremstillet for det norske folk« (I—II Bind). Det er forholdsvis faa Aar, der ligger mellem de to store Oversigtsværker; men det er Aar, som har bragt et meget betydeligt Stof vedrørende den forhistoriske Tid for Dagens Lys, og som har ført til en dybtgaaende Revision af baade den afsluttende Oldtids og den begyndende Middelalders litterære Kilder. Vi betragter ikke alene adskillige Enkeltspørgsmaal paa en anden Maade nu end for 15—20 Aar siden, men vor Helhedsopfattelse af Perioden er blevet i ikke ringe Grad forandret.

Det I Bind af den nye Norgeshistorie spænder dels over det Tidsrum, for hvilket Fund og Mindesmærker udgør det væsentligste Kildemateriale, dels over den politiske og kulturelle Historie i det første af de Aarhundreder, hvis Skildring hovedsagelig maa hvile paa litterære Kilder. Det stiller derfor Krav til saavel arkæologisk som til egentlig historisk Viden og Metode, og det skal straks indrømmes, at et saadant Krav vanskeligt lader sig opfylde helt tilfredsstillende af en enkelt Forsker. I det foreliggende Arbejde er det en Arkæolog, Prof. Dr. H. Shetelig, som har skullet behandle det uensartede Stof. I det tidligere Værk blev I Bind, omfattende Tiden fra den begyndende Bosættelse til 1030, skrevet af en Historiker, Prof. Dr. Alexander Bugge. I et Forord tog imidlertid Bugge selv Reservationer over for denne redaktionelle Fremgangsmaade. »Begyndelsen af Norges Historie burde have været skrevet af en arkæolog«, sagde han. Han vilde

Brorsons Psalmer, og de religiøse Brydninger, der netop i hans Tid fandt Sted i Ribe og Omegn. (Jvfr. især Kirkehist. Saml. 5. R. IV, 780 ff. og Chr. Bruun: Falsteriana, 1869, S. 9 ff.).